

Egy néma hadsereg fej nélkül marsol a ködben

„Az szereti igazán felebarátait, aki életét adja értük. Ez volt a temetési ige. Előtte Himnusz és utána Szózat”

Kosztolányi Dezső írja: „A temető érzékeny. Mélyebben, elevebben él, mint bármi. Ha letépek egy virágát, összeborzong és feljajdul. A suttagás, ami a mezőn meg sem hallik, kiáltássá dagad. Ezer és ezer hajszálgyökér bogozódik minden tárgy köré, életek legombolyodott fonalai, vágyak és le-tört akaratok, melyek még kinyúlnak a sírból és követelik jogaikat.” Mi-lyen sok kell ahhoz, hogy cselekedjünk és igazságok is legyünk! Hogy amikor búcsút mondunk az életnek, elmondhassuk: igazságok voltunk, noha cselekedtünk. A forradalom halottainak sírdombján eszünkbe jut: megkapták-e haláluk után, ami jár nekik?

KÓ ANDRÁS

A TEMETÉS

A lány a Bösözörényi úti védőnőképző hallgatója volt. Dolgozott a II. Számú Sebészeti Klinikán – a Baross utca és Szentkirályi utca sarkán –, és a forradalmi napokban egy teherautós kis csapattal járta a várost. Ott segített, ahol tudott, s ahol más nem. November 4-én, a klinikán elfogyott a kötszer, és az Iparművészeti Múzeum mellett lévő raktárából a tartalékhoz kellett nyúlni. Vállalta, hogy elmegy a kötszerért. Egy idősebb bácsival, a klinika műtőseivel megfogtak egy hordágyat, és fehér köpenyben, karszalaggal elindultak. Visszafelé jöttükben a Kilián előtt álló szovjet tank eltalálta a műtőt. A lány még elfuthatott. A jajgatására azonban odaszaladt a társához, de a következő sorozat végzett vele is. A barátai, a teherautós kis csapat tagjai a klinika Üllői útra néző kertjében, a kerítés mellett, a nyolc-tíz halott között találtak rá. A lánynak a fél feje hiányzott.

Hordágyon vitték át a holttestét a Ráday utca 28.-ba, a református kollégium udvarára, és itt ásták meg egy sírt. Szerettek egy ládát a könyvtárból, behelyezték a lány testét, és betekerték a zászlójukkal. A teherautós kis csapat egyik tagja, egy református segédlelkész búcsúztatta. Borostásan, koszosan. A bőrkabátjára húzta fel a palástot. Az szereti igazán felebarátait, aki életét adja értük. Ez volt a temetési ige. Előtte Himnusz és utána Szózat.

Márciusban temették újra a lányt a Farkasréten, s mivel mindannyian a pasaréti református közösséghez tartoztak, az ottani lelkész temette.

Eltelt egy hét, és a segédlelkész lakásán, aki a kollégium udvarán mondta az ígét, házkutatást tartottak, majd a gyújtófogházban vallatták is. „Miért énekeltek a Himnuszot?” – kérdezték. „Mert benne van a református énekeskönyvben” – hangzott a válasz. „Miért énekeltek a Szózatot?” „Mert a 37. dicséret, tessék megnézni.” A sokadik kérdés pedig az volt: „Van magának rosszakarója?” „Biztos, hogy van” – felelte a segédlelkész. „Ki volt ott a temetésen?” Próbálta sorolni. „Valaki volt az erkélyen is...” – világosították fel. Azt hitte, belehal a mondatba. „Egy teológiai professzor lakott bent, ő tartózkodott az erkélyen...”

„Hát akkor egyezzünk meg – mondta a

nyomozó –, szolgáltasson adatokat az egyházzal, és arról a körről, amellyel ötvenhatban együtt dolgozott.” „Én nem!” – felelte kategorikusan, és tartotta is ehhez magát. „Jó, nem. De ha említést tesz valakinek arról, hogy milyen ajánlatot kapott, az államtitok megsértéséért nyolc-tíz évet is kaphat.” És ezzel elengedték.

Azóta sokszor arra gondolt: az élet csak visszafelé érthető meg, de előrefelé kell élni. Akkor is, ha temetünk.

A FORRADALMÁR

A fiú tízéves volt. Egy nap, már november 4-e után, puskával jelent meg a Tétényi úti kórház portáján, és afelől érdeklődött: nem fekszik-e ott a testvére. Közölték vele, hogy nem mehet be az épületbe, csak ha a portán hagyja a puskáját. Ebből nézeteltérés támadt, mert a fiú nem akart megszabadulni a fegyverétől. Végül azonban lefegyverezték, és megnyugtatták, amikor majd elmegy, visszakapja a puskáját. A fiú megmondta, hogy hívják a tizenkét éves bátyját, és a sebesülésekor milyen ruhát viselt. Az egyik orvos megpróbálta lebeszélni arról, hogy a városba kimenjen.

– Ide figyelj! – mondta neki. – Hagyd a fenébe a puskádat, maradj közöttünk, majd befekszel valamelyik kórterembe, és segítesz nekünk.

De a fiú hajthatatlan maradt, és elmesélte, miért lett forradalmár.

A házuk a Kamaraerdőnél volt valahol, ahová belétek a szovjetek. Éppen reggelizett a család. S ott, a fiú szeme láttára halt meg az édesapja és az édesanyja. Két gyerek maradt utánuk, az egyik tízéves volt, a másik tizenkettő. Elhatározták, hogy megbosszulják a szülei halálát, és forradalmárok lesznek. Valahol fegyvert szereztek, és a Móricz Zsigmond körter közelében, a Bartók Béla úton lövöldöztek. A doktor mindenképpen a kórházban akarta tartani a tízéves gyereket, érveket sorakoztatott fel amellett, hogy az ellenállás most már értelmetlen, de hiába volt minden. A fiú kijelentette, neki harcolnia kell. Erkölcsei kényszerítették ehhez.

Vajon megtalálta-e a testvérét? Vajon mindketten életben maradtak-e? Vagy elhagyták az országot, mint oly sok hozzájuk hasonló gyerek? Egyáltalán mi lett velük?

Sosem fogjuk megtudni. És a szülők melyik temetőben pihennek?

Emlékezők Budapesten, 1956-ban, egy forradalmár utcai sírjánál

Amikor elkezdődik az élok végtelen körmenete a halottakhoz, a fiúk is közöttük vannak-e? A legnagyobb nép, a legnagyobb hadsereg, a világ legnagyobb hatalmához igyekvők között.

EXHUMÁLÁS

Áll a sírásó a gödör szélén és a mélybe réved. Lassan kirajzolódik a csontok formái. – Hosszú ember lehetett – szólal meg –, ránéz a többi sírásóra, akik olyan csodálkozó képet vágának, mint egy gyerek. Naponta ásnak és temetnek, s most mégis megszelídíti arcukat az őszi reggel. Félkörben ülnek a földhányás tetején, és szemük a mélység fölött köröz. A mélység évtizedek mélysége. Már régen nem százkilencven centiméter, ahogy a hivatalosnak nevezett papírokon rögzítették, hanem sokkal több. A mérőn itt a végtelen felé mutat.

Térdükre könyökölnék a rend őrei, és megnyúlik a felsőtestük. A régészt nézik, aki apró szerszámokkal kaparja, simogatja a földet. Egy év óta keresik a halott csontjait a háromszázegyesben, de hiába. Azoknak lenne igazuk, akik a névtelenségbe taszították halott testvérüket?

– Van remény – mondja a doktornő, és olyan hangsúlyt ad a szavaknak, mintha azt mondaná: van feltámadás. Alumíniumkorongot keres a régész a boka táján. Az azonosítás jelét véli megtalálni egy kódarabban, s olykor egy árnyékban. A korongnak azonban semmi nyoma. Nem találja sem a lábszár mellett, sem a bal kéz csontjai felől.

A jobb kar csontjai pedig láthatatlanok, mert a test acra borulva temette maga alá.

– Lefogadom bárkivel, hogy nem tudják megkülönböztetni, melyik a zsidó koporsó alja, s melyik a teteje – sívít bele a csendbe a sírásó hangja, magyarázatként a látványhoz. Ilyen lélekkoporsókban temették valamennyi akasztottat.

Választ nem kap, és el is hallgat, mert érzi, hogy ez nem az a pillanat, amikor az ember azt mond, amit akar. A sírban lévő férfit négy évvel a forradalom után temették el, s a két fia úgy áll ott a sír szélén, mint két kókereszt. Vagy Szondi két apródja. Szép úrfiak! immár e pusztá halom, / E kopja tövén nincs mér' zengeni többet: – szólt a hatalom harsonása.

De vajon az ő apjuk fekszik-e a gödör mélyén? Van remény – mondta a doktornő, és a sírásó is megállapította: hosszú ember volt. A kivégzett férfi bőrtömlőjén ez volt olvasható: jobb karja béna.

A másik sírból egy inggomb kerül elő. Egy katona gombja, merthogy az apró, barna műanyag gombon kirajzolódik egy ötágú csillag. Fehér borítékba rakják őket, mementónak, amint elhal az ének.

A régészek legidősebbike száll alá a mélybe. Arca ráncos, termete magas, fehér kalapja világítótorony a földben. Hányadik is a sír a háromszázegyesben, amelynek csontjait érinti a keze, a kis perűje? Királysírok után mit jelentenek a sírok árva, névtelen katonái? Egy néma hadsereg fej nélkül marsol a ködben,

csontjaik zörögnek, nem fogja őket már ágyú tüze, szitok és gyalázat mennyköve. Kizökkent az idő; – ő kárhozat! Hogy mi születünk helyretolni azt.

Az öreg régész fényképezőgépe zárra percen. A gép megörökíti a legszörnyűbbet, amit élő átélhet: a találkozást az apa, az édesanya, a férj, a testvér, a szerető csontjaival. Egy síron túli világ csontokba rejtett üzenetét őrzi a mélység. Őket küldte fel az Úr a Sínai-hegyre, és vágta két kötéllel megfogalmazni az új törvényeket.

És felszállnak a csontok a föld mélyéről. Kézről kézre adják őket, míg nem egy faládában – átmenetileg – új otthonra nem lelnek, hogy valamikor majd ismét a földben pihenjenek. Úgy tisztítja a csontokat egy másik doktornő keze, mint a sárba taposott játék babák végtagjait a gyerek.

Íme bizonyosság Isten előtt: a keresett férfi földi maradványaira bukkantak. A béna jobb kéz fel- és alkarcsontjai jóval rövidebbek, mint a bal kéz hasonló csontjai.

– Az öröklés csodálatos titka – mondja a doktornő, és a középső, felső metszőfogakra mutat. És látják, amit mindannyian látunk, akik itt vagyunk a sír szélén, hogy a fiúk felső metszőfogai ugyanúgy befelé fordulnak, mint az édesapjuké.

A néma szorongás felenged, s a lelkek nagy vándorútján eggyé olvad élő és halott.

All az öreg régész a sírban, és felnéz. Nyújtaná a kezét, de hunyorítania kell, mert az őszi nap a szemébe süt. És le kell hajtania a fejét.

Idén is megszervezik az erdélyi halottak napját

Hosszú huzavona után döntött a fővárosi önkormányzat, így az Erdélyi Gyülekezet tulajdonába került az egykori honvédségi telek az Őrs vezér tere közelében, ahol tizenhárom éve működött a Reménység Szigete nevű karitatív központját. November elsején most is megszervezik az erdélyi halottak napját, így gyertyát gyújthat szerettei emlékére az is, aki nem tud hazalátogatni.

LUKÁCS CSABA

Ellenzavart és tartózkodás nélkül, ötpárti támogatással döntött a leköszönő fővárosi önkormányzat arról a négyhektáros teleknek a sorsáról, amelynek a használati jogát (a telken lévő barakkokkal együtt) még 1992-ben adta a honvédség az erdélyi menekültekkel foglalkozó Németh Géza református lelkésznek. Az egykori laktanyában szerteágazó tevékenységbe kezdett az Erdélyi Gyülekezet: az erdélyi liturgia szerint tartott istentiszteletek mellett a határon túli fiataloknak szerveztek különféle oktató-

sokat, és szállást biztosítottak a Budapestre mütetre váró betegeknek és hozzátartozóknak is. Ez utóbbi tevékenység során például tavaly hatezer vendégéjszakát töltöttek náluk a zömében erdélyi rászorulóknak.

Bár többször próbálták rendezni a telek sorsát, hamar kiderült, hogy az összesen nyolcvanhektáros kerületrészt státusa tisztázatlan. A hatóság nehezen mozdult, tízéves huzavona után tudták megszabni a telekhatárokat, és elkészülték a szabályozásra vonatkozó elképzelések is, így szeptemberben dönteni tudott a főváros: az egyház megkapja a telket céljai megvalósítására. A döntéssel elhárultak az akadályok a nagy

tervek előtt: jövő évben elindulhat az építkezés Eleőd Ákos tervei alapján.

Zalatnay István lelkésszel állunk a többlépcsős tervrajz előtt, és lassan összeáll a kép: templom, emlékhely, virtuális és valódi temető, konferenciaközpont, vendég-szállás és időszobha épül. A Reménység Szigete a Magyarországon élő erdélyiek számára egyfajta spirituális kapocsot akar biztosítani a szülőfölddel, ezért jövő év november elsejére felszentelik a távoli temetőben nyugvó hozzátartozók nevének megörökítését lehetővé tevő erdélyi halottak emlékhelyét. A földvár szerű építményen apró névtáblák és mécseshelyek lesznek – odaát halottak napján gyertyagyújtással, úgynevezett világítás keretében emlékezznek az eltávoztokra. A telepen épül majd az erdélyiek temploma is, a telekhatáron felhúzó kettős fal pedig valódi urnatemető lesz azoknak, akik új hazájukban akarnak nyugodni. Utolsó fázisban épül meg a konferenciaközpont és az időszobha

– utóbbit akár piaci konstrukcióban is el tudják képzelni.

– Mi mindenkinek azt mondjuk, hogy ha teheti, menjen haza. Ez nem pusztába kiáltott szó, mostanában sokan döntenek a visszatelepülés mellett, így például korábbi gondnokaink is hazaköltöztek – meséli a református lelkész. – Akik maradnak, azoknak eddig két stratégiájuk volt: vagy a „felejtünk el mindent” hozzáállás vagy a könnyes szemű nosztalgia. Mi a kettő között kínálunk egy élhető alternatívát azzal, hogy lehetőséget adunk egy, az otthonnal való szerves kapcsolat fenntartására és ezáltal talán a háborgó lelkiismeret megnyugtatóására is. Nálunk erdélyi liturgia szerint zajlanak az istentiszteletek, az ide látogatók egykori földijeik között tölthetnek pár órát, és nem neveti ki senki őket az esetleges táj-szólásuk miatt. Ha segíteni akarnak az otthon maradóknak, akkor azt sokféle módon megtehetik, nem csak sárga csekkek feladásával. Itt sokféle program zajlik, ezért

mindig szükség van a segítő kézre – gyakran vannak nálunk Budapetre látogató diákok, számos rendezvényt szerveztünk.

Allunk a modern, ám szellemiségében erdélyi templom tervrajza előtt és óhatatlanul is a pénzre terelődik a szó. Az egyszázalékos adókból és egyéb felajánlásokból rendelkezésre áll egy komoly összeg, az első három évben esztendőként száz-száz millió forintot be tudnak építeni. A többi majd a Jóisten kirendeli, mondja a lelkész, és hiszik neki, mert a Reménység Szigete története már eddig is egy nagy csoda.

Indulnék, de Zalatnay István a lelkemre köti, hogy ne feledkezzek meg arról, november elsején idén is – hasonlóan az elmúlt évekhez – örömmel látnak mindenkit, aki nem tudott hazamenni a halottaira emlékezni. Az erdélyi halottak napján délután két órától katolikus misét celebrál Ilyés Zolt gyulafehérvári spirituális, majd református istentiszteletet tart Tőkés László királyhágómelléki püspök.